

ΜΝΗΜΗ ΕΤΑΙΡΩΝ

Γιώργος Ἀράγης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Στοιχεία προσωπογραφίας

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1988

ΜΝΗΜΗ ΕΤΑΙΡΩΝ

Γιώργος 'Αράγης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Στοιχεία προσωπογραφίας

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1988

Ὁμιλία ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Συγγραφέων, εἰς μνήμην τοῦ μέλους τῆς Γιώργου Ἰωάννου. Ὁμιλητῆς: Γιώργος Ἀράγης. Θέμα: «Γιώργος Ἰωάννου: Στοιχεῖα προσωπογραφίας». Αἴθουσα: Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων. Παρασκευὴ, 21 Νοεμβρίου 1986.

ΣΤΙΣ «ΜΝΗΜΕΣ ΕΤΑΙΡΩΝ», που καθιέρωσε ἡ «Ἐταιρεία Συγγραφέων», δόθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή μὴ προτεραιότητα στὸ πρόσωπο τῶν ἐκλιπόντων.¹ Εἶναι φανερὸ πὼς ἔτσι οἱ ὁμιλητὲς ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἀνακαλέσουν κυρίως ὅ,τι χάθηκε, τὴ ζεστὴ ἀνθρώπινη παρουσία, καὶ ὄχι νὰ κάνουν ἀναλύσεις ἔργων ποὺ ἄλλωστε θὰ ἦταν δύσκολο νὰ χωρέσουν στὰ πλαίσια σύντομων ὁμιλιῶν. Υἱοθετώντας τὸ πνεῦμα αὐτὸ κάπως ἀκραῖα, θὰ ἤθελα νὰ δώσω ἀπόψε μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν προσωπογραφία τοῦ Γιώργου Ἰωάννου — τοῦ λογοτέχνη ποὺ χάθηκε στὶς 16 τοῦ Φλεβάρη τῆς περασμένης χρονιάς.

Ἄλλὰ πρὶν προχωρήσω ἴσως χρειάζεται νὰ πῶ δυὸ λόγια πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἐξω ἀπὸ τὴν ἀναπόληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὸ καλεῖ τώρα ἡ ὥρα, τί νόημα ἔχουν ἄλλα εἰδικότερα στοιχεῖα τῆς

1. Ἐναφέρομαι στὴ γνωστὴ ἔκδοση τῆς Ἐταιρείας «Μνήμη Ἐταίρων», Ἀθήνα 1986.

προσωπογραφίας του; Ξέρουμε ότι συχνά οί βιογραφίες τῶν λογοτεχνῶν ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν ἐρμηνεία τοῦ ἔργου τους. Καί ξέρουμε πῶς στίς μέρες μας θεωροῦμε αὐτές τίς ἐρμηνεῖες ὄλο καί περισσότερο ἀφερέγγυες. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή δέ θά ἔταν ἄσκοπο νά πῶ ὅτι τὰ παρακάτω δέν ἔχουν πρόθεση νά φωτίσουν τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου ἀπό καμιά πλευρά, οὔτε βέβαια ἔχουν προκύψει ἀπό τή μελέτη τοῦ δοσμένου ἔργου του. Ἀπό τ' ἄλλο μέρος εἶναι γνωστό πῶς ὑπάρχει ἔντονο ἐνδιαφέρον γιά τὸ πρόσωπο ὅσων ξεχώρισαν στό δημόσιο στίβο. Δέν ξέρω ποιά εἶναι ἡ αἰτία ἀκριβῶς. Θέλω νά πιστεύω ὅμως πῶς δέν εἶναι ἀποτέλεσμα νοσηρῆς περιέργειας ἢ δέν εἶναι μόνο. Τί μᾶς κάνει π.χ. νά ζητοῦμε τόσο ἐπίμονα τήν εἰκονογραφία τοῦ Ἀ. Κάλβου; Ἴσως νά εἶναι, μεταξύ ἄλλων, ἡ ἐνοχλητική ἀμηχανία πού αἰσθανόμαστε μπροστά στίς ἀγνωστες πτυχές προσώπων καί πραγμάτων τὰ ὁποῖα ἀπό ὀρισμένη ἀποψη μᾶς ἀφοροῦν. Ἀνεξάρτητα ὡστόσο ἀπ' αὐτό γνωρίζουμε ὅτι στό παρελθόν ἡ ἔλλειψη πληροφοριῶν ἀπό πρῶτο χέρι ἐπέτρεψε, ὅπως π.χ. στήν περίπτωση τοῦ Καβάφη καί τοῦ Καρυωτάκη, νά κυκλοφορήσουν ἀβάσιμες φῆμες. Εἶναι προτιμότερο ἔτσι, ἂν πρόκειται νά γίνει κάποτε λόγος γιά

τὸ ἄτομο ἑνὸς συγγραφέα, νὰ ὑπάρχουν πληροφορίες τέτοιες ὥστε νὰ μὴν εἶναι εὐκόλη ἢ αὐθαίρετη ἀναφορὰ στὸ πρόσωπό του. Εἶναι καλύτερα νὰ δίνουμε ἔγκαιρα μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς λογοτέχνες μας παρὰ ν' ἀφήνουμε τὴ δουλειὰ αὐτὴ νὰ τὴν κάνει ἡ φαντασία τῶν μεταγενέστερων.

Ἴσως ὅμως μακρηγόρησα καὶ θὰ πρέπει νὰ περάσω στὸ συγκεκριμένο θέμα.

Ὁ Γιῶργος Ἰωάννου, πρωτότοκος γιὸς προσφυγικῆς οἰκογένειας ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1927 στὶς 20 τοῦ Νοέμβρη. Σὲ ὠριμὴ ἡλικία εἶχε μέτριο ἀνάστημα καὶ σωματικὸ τύπο μᾶλλον πληθωρικό. Μελαχρινός, μὲ φυσιογνωμία ἀδρῆ, εἶχε γκριζὰ ἐκφραστικὰ μάτια καὶ μαῦρα σγουρὰ μαλλιά. Τὸ βᾶδισμά του ἦταν βαρὺ καὶ κάπως ἀργό, ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ γιὰ ὅσους τὸν ἤξεραν ὥστε νὰ τὸ ἀναγνωρίζουν ἀπὸ μακριά. Ντυνόταν ἀπλά, δίχως ἐπιτήδευση, μὲ κοστούμι συνήθως σκοῦρο, χωρὶς ν' ἀκολουθεῖ τὴν ἐκάστοτε μόδα. Ἐτσι δὲ φόρεσε π.χ., ὅταν ἦταν τοῦ συρμοῦ, παντελόνι καμπάνα, δὲν ἄφησε μακριὰ μαλλιά, φαβορίτες, κ.λπ. Ἡ φωνὴ του λίγο βαθιὰ

παρουσίαζε σπασίματα κατά τρόπο που ως σύνολο ανταποκρινόταν στον τύπο τῆς φωνῆς που ὀνομάζει ὁ λαὸς «κατσαρή». Στὴν ὁμιλία του ὑπῆρχε ἓνα ἰδιότυπο «τίκ», κάτι σὰν ἑλαφρὸ φτάρνισμα, που ἐκδηλωνόταν ἀκανόνιστα. Φαίνεται ὅμως πῶς δὲν ἦταν ὀλωσδιόλου ἀνεξέλεγκτο γιατί σὲ μερικές δημόσιες ὁμιλίες του δὲ γινόταν αἰσθητό. Γνώρισμα ἐπίσης τῆς ὁμιλίας του ἦταν ὅτι ἔφερνε συνήθως ἑλαφρὰ τὴν τελευταία συλλαβὴ ἢ τὸ γράμμα τῆς κάθε φραστικῆς ἐνότητος. Ἐχοντας καθαρὴ ἄρθρωση, μιλοῦσε ἀβίαστα, πάντα σχεδὸν κουβεντιαστά, ὀργανώνοντας τὸ λόγο του περισσότερο παρεκβητικά παρὰ συγκεντρικά. Θέλω νὰ πῶ ὅτι συνήθως δὲν ἀνάπτυσσε ἓνα θέμα σφαιρικά, ἐπιμένοντας στὴν ἀρχικὴ προσέγγισή του, ἀλλὰ ξεκινώντας ἀπ' αὐτὸ προχωροῦσε μὲ διαδοχικὲς παρεκβάσεις πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Στὸ γραφεῖο του γιὰ παράδειγμα εἶχε τέσσερις κάπως εὐρύχωρες ξύλινες καρέκλες που τοῦ ἄρεσαν. Κάποτε τὶς σχολίασε περίπου ἔτσι. «Εἶναι εὐρημα. Τὶς ἀνακάλυφα μιὰ μέρα που τριγυροῦσα στὸ Μοναστηράκι. Βλέπεις ἐκεῖ πολλὰ ὠραῖα, ἀκόμα καὶ στὰ κοντινὰ στενά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ διάφορα καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα εἶναι καὶ τὰ σπιτία τῆς παλιᾶς Ἀθήνας. Τὰ θυμᾶμαι ἀπὸ μικρὸ παιδί

και τὰ συγκρίνω μὲ τὰ παλιὰ τῆς ἀπάνω Θεσσαλονίκης. "Άλλες γειτονιές ἐκεῖνες, ἄλλος ἀέρας, πιό βυζαντινός. Προπάντων οἱ παλιές ἐκκλησιές μὲ τίς εἰκόνες τους δίνουν ἄλλο χρῶμα..." κ.λπ. Ἐννοεῖται πῶς δὲ μετάφερα ἀκριβῶς τὰ λόγια του, ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρεκβατικοῦ τρόπου μὲ τὸν ὅποιο κυλοῦσε ὁ λόγος του. Λόγος ἀνετος, ζεστός καὶ εὐλύγιστος. Λὲς καὶ τὰ πράγματα στὰ ὅποια ἀναφερόταν ἔρχονταν ἕνα ἕνα μόνα τους νὰ πάρουν τὴ σειρά τους στὴ ροὴ τῆς ὁμιλίας του.

Στὸ σπιτικὸ περιβάλλον ποὺ πέρασε τὰ τελευταῖα 14 χρόνια τῆς ζωῆς του (Δεληγιάννη 3, Ἐξάρχεια), ἰδίως στὸ μακρόστενο δωμάτιο ὅπου εἶχε τὸ γραφεῖο του, θὰ ἔκανε ἐντύπωση νομίζω στὸν καθένα ἢ ἀτμόσφαιρα κλεισούρας καὶ ἀπομόνωσης ποὺ ὑπῆρχε. "Όχι πῶς δὲ δεχόταν φίλους καὶ γνωστούς. Ὁ χῶρος ὅμως φαινόταν πρῶτα πραγματικὰ κλειστός καθὼς εἶχε καλύψει τὰ παράθυρα ἔτσι ποὺ νὰ νομίζεις ὅτι δὲν ὑπῆρχαν. Κι ἔπειτα ὡς αἴσθηση ἢ ἐπίπλωση καὶ ἡ παρουσία του δημιουργοῦσαν κλίμα ἡσυχαστήριου. "Άν καὶ τοῦ ἄρεσε νὰ περπατάει καὶ ἦταν δεινὸς περιπατητῆς τῆς πόλης, ἐντούτοις δὲν ἦταν ἄνθρωπος τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου καὶ τῆς ἐξοχῆς. Διακοπές, ἐκδρομές σὲ νησιὰ καὶ σὲ βουνά,

θαλασσινά μπάνια, φυσική άγωγή, σ' αυτά δὲ χάριζε τὸν καιρὸ καὶ τὴν ἔγνοια του. Ἀντίθετα, ἐννοοῦσε νὰ κλείνεται τὶς ἐλεύθερες ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα ὄρες καὶ νὰ ἐργάζεται ἀκούραστα. Ἀκούραστα; Ὁχι ἀκριβῶς ἀλλὰ ἐπίμονα καὶ σχεδὸν πυρετικά. Κι ἡ στάση του αὐτὴ εἶχε διαποτίσει τὸν ἰδιωτικὸ χῶρο στὸν ὁποῖο ἐργαζόταν κι ὁ ὁποῖος τελικὰ συνταιριάζοταν μαζί του. Ἐνα βαρὺ ξύλινο γραφεῖο πού φωτιζόταν χαμηλά, βιβλιοθήκες μὲ γεμάτα ράφια, τέσσερις ξύλινες πολυθρόνες, ἓνα σινί, μιὰ ρηχὴ κανίστρα φορτωμένη πάντα μὲ διάφορα φρούτα, μιὰ τηλεόραση μόνιμα σχεδὸν κλειστή, μιὰ λάμπα παλιοκαιρίτικη, μερικὰ ἐνθυμήματα καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα. Δεξιά ἀπὸ τὸ γραφεῖο στὰ ράφια τῆς βιβλιοθήκης διάφορα λεξικά ἔτσι πού νὰ τὰ φτάνει μὲ τὸ ἄπλωμα τοῦ χεριοῦ — κι ἀνάμεσά τους τὰ λεξικά τοῦ Βοσταντζόγλου τὸν ὁποῖο ἐκτιμοῦσε ιδιαίτερα. Πάνω στὸ γραφεῖο βιβλία, μολύβια, χαρτί, πάντα ἓνα μεγάλο βαρὺ ποτήρι μὲ νερὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπινε συχνὰ καὶ πίσω ἀπὸ τὸ γραφεῖο στὴ μόνιμη θέση του ὁ ἴδιος... Ὅ,τι προεἶχε σ' αὐτὸν τὸ χῶρο δὲν ἦταν τὸ ἔργο του ἢ ἡ φήμη του, ἀλλὰ ἡ ἀμεσότητα τῆς συμπεριφορᾶς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, πού προανάφερα, τῆς κλεισούρας.

Γιὰ τὸ δημοσιευμένο ἔργο του, ὅσο ξέρω, δὲ μιλοῦσε. Τοῦ ἄρεσε ὅμως νὰ μιλάει γιὰ τὰ μελλοντικά του σχέδια, ἰδίως γιὰ κάποιο ἢ κάποια μυθιστορήματα πού ἤθελε νὰ γράψει. Καθὼς καὶ γιὰ μιὰ ἐκτενὴ μελέτη πάνω στὶς *Μακεδονικὲς Ἱστορίες* τοῦ Γ. Μόδη, τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου γενικότερα ἐκτιμοῦσε. Πάντα σ' αὐτὲς τὶς κουβέντες λογάριάζε τὸν ἐλεύθερο χρόνο πού θὰ τοῦ ἔμενε ὅταν θὰ ἔπαιρνε τὴ σύνταξη καὶ δὲ θὰ ἔχε ἐπαγγελματικὲς δεσμεύσεις. Τοῦ ἄρεσε ἐπίσης νὰ διαβάζει σὲ φίλους του φρεσκογραμμένα κείμενα, ὅπως καὶ πρόσφατες μεταφράσεις ποιημάτων ἀπὸ τὴν *Παλατινὴ Ἀνθολογία*. Ἦθελε νὰ ξέρει πῶς ἀκούγονταν. Γιὰ τὰ δεύτερα ἰδίως ἐπέμενε νὰ ρωτᾶει κατὰ πόσο τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἄφηνε ἀμετάφραστα ἑναρμονίζονταν γλωσσικὰ μὲ τὰ μεταφρασμένα. Τὸ θεωροῦσε εὐρημα νὰ παρεμβάλει λέξεις, φράσεις, ἡμιστίχια καὶ στίχους αὐτούσιους κι ἐνθουσιαζόταν ὅταν διαπίστωνε καμιὰ φορὰ ὅτι διέφευγε ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς του πῶς ἦταν σφῆνες ἀμετάφραστες. Γι' αὐτὰ τὰ ἀδημοσίευτα γραφτὰ ἀκουγε μὲ προσοχὴ τὰ ὁποιαδήποτε σχόλια γίνονταν, καὶ στὶς περιπτώσεις πού ἦταν ἀρνητικὰ ὁσάκις τὰ ἔβρισκε βᾶσιμα συγκατάνευε. Φαίνεται ὡστόσο πῶς δὲν τὸν ἐνδιέφεραν τόσο τὰ σχόλια

καθ'αυτὰ ὅσο ἡ γενικὴ ἐντύπωση. Ἄν αὐτὴ ἦταν πολὺ θετικὴ ὅλα τ' ἄλλα τὰ παράβλεπε. Ἄν ὄχι, τότε γύρευε διευκρινίσεις. Μερικὲς φορές ἐντούτοις, ἀκόμη καὶ σ' ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα ἄκουγε τὰ κολακευτικότερα λόγια, ἔκανε ἀλλαγές πού τις βλέπαμε ὅταν τὰ δημοσίευε. Γεγονὸς πού δείχνει ὅτι παρόλη τὴ μαθητεία, τὴν πείρα καὶ τὴν εὐχέρεια πού εἶχε στὸ γράψιμο, ἀντιμετώπιζε τὸ κάθε κείμενο σὰ μιὰ δουλειὰ μὲ ἄγνωστες ὡς τότε δυσκολίες. Ἐννοεῖται πὼς δὲν ἀναφέρομαι ἐδῶ στὰ διάφορα ἄρθρα καὶ σημειώματα τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐξωλογοτεχνικὴ ἀφετηρία καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα δὲ σήκωνε συζήτηση. Ἄν ὡστόσο ἄκουγε μὲ τόσο εὐνοϊκὴ διάθεση ὅτιδήποτε λεγόταν γιὰ τὰ ἀδημοσίευτα γραφτά του, γιὰ τὰ δημοσιευμένα εἶχε διαφορετικὴ ἀντίληψη. Προπάντων δὲ δεχόταν νὰ ἀλλάξει τίποτε. Καὶ μιὰ καὶ τὸ φέρνει ἡ ὥρα θὰ ἤθελα νὰ πῶ ὅτι στὰ δημοσιευμένα κείμενα, ἐκτὸς ἀπὸ τις τυπογραφικὲς ἀβλεψίες, δὲν ἔχει διορθώσει οὔτε ἓνα κόμμα στὶς νεότερες ἐκδόσεις.

Γιὰ τὸ δημοσιευμένο ἔργο του, ὅπως εἶπα, δὲ συνήθιζε νὰ μιλάει. Ὡς ἄνθρωπος ὅμως ὀρισμένης συντεχνίας, ὁ ὁποῖος ἀναφερόταν συχνὰ σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα, ἔδειχνε τις προτιμήσεις του. Ἔτσι,

ἀπὸ τῆ θέσης ποὺ ἔπαιρνε πάνω στὰ σχετικὰ ζητήματα καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὶς ἐπιγραμματικὲς γνώμες του, γινόταν αἰσθητὸ πὼς ἔβλεπε τὴ λογοτεχνία, τὴν πεζογραφία καλύτερα, κυρίως μέσα ἀπὸ τὸ δικό του ἔργο. Κυρίως! Ἡ μονομέρεια τῶν λογοτεχνῶν ἀναφορικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐξαιρέσεις, εἶναι γνωστὸ φαινόμενο. Ὁ Ἰωάννου δὲν ἀνῆκε στὶς ἐξαιρέσεις. Δὲν ἀνῆκε δηλαδὴ στὴν κατηγορία ἐκείνων ποὺ ἂν καὶ ἀξιόλογοι λογοτέχνες ἔχουν ταυτόχρονα ἰδιαίτερη ἔφεση πρὸς τὴ θεωρία καὶ τὴν ἀναλυτικὴ σκέψη κατὰ τρόπο ποὺ νὰ μιλοῦν γιὰ τὰ ἔργα τῶν ὁμοτέχνων τους χωρὶς στενὴ συνάρτηση μὲ τὸ δικό τους. Ἀντίθετα εἶχε κρᾶση κατεξοχὴν ἐμπειρικὴ ἀπὸ τὴν ὁποία καθορίζονταν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὰ κριτήριά του γιὰ τὴ λογοτεχνία. Παρέμενε ἐμπειρικὸς ἀκόμη κι ὅταν διατύπωνε συλλογισμούς. Ἐμπειρικὰ εἶχε οἰκοδομήσει πέτρα τὴν πέτρα ἓνα δικό του κόσμον στὸν ὁποῖο ἔμενε ἔκτοτε προσηλωμένος ἀπὸ δημιουργικὴ ἀνάγκη. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ἡ μονομέρειά του ὅποια κι ἂν ἦταν εἶχε ἰσχυρὸ ἄλλοθι. Ἄλλοθι τὸ ὁποῖο δὲν ἔχουν λ.χ. οἱ κριτικοὶ καὶ οἱ θεωρητικοὶ τῆς λογοτεχνίας. Ὑπάρχει κάποια ἀντίφαση στὸ νὰ ἔχει τὴν ἀξίωση κανεὶς ἀπὸ ἓνα λογοτέχνη νὰ εἶναι ὅσο γίνεται πιὸ προσωπικὸς

στή δουλειά του και ταυτόχρονα αντικειμενικός στις κρίσεις για τὸ ἔργο τῶν ὁμοτέχνων του. Φυσικά δὲ μιλοῦ για τὴ μεροληπτικότητα, τὴν ὅποια δηλαδή γνώμη συγγραφέων γι' ἄλλους συγγραφεῖς ἢ ὅποια δὲν προϋποθέτει ἀγαθὴ προαίρεση.

Κάτι ποῦ διέκρινε τὸ χαρακτήρα του ἦταν, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ὁ ἀκραῖος ἢ ἀπόλυτος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπιζε συχνὰ διάφορες καταστάσεις — σημαντικὲς ἢ ἀσήμαντες. Δὲ θὰ ἀναφερθῶ σὲ γνωστὲς δημόσιες ἐνέργειες οἱ ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ ἐρμηνευτοῦν μεροληπτικά. Θὰ πάρω ὅμως τὴν ἐλευθερία νὰ μνημονέψω δύο μικροπεριστατικά ποῦ εἶναι ἐνδεικτικά για τὸ χαρακτήρα του ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἀποψη. Θὰ ἦταν Καθαρὴ Δευτέρα τοῦ 1975, ἂν θυμοῦμαι καλά. Μᾶς εἶχε καλέσει, τὴν κοινὴ μας φίλη 'Ερμιόνη' Ἡλιάδη κι ἐμένα, νὰ μᾶς κάνει τὸ βραδινὸ τραπέζι. 'Ανάμεσα στὰ ἄλλα ποῦ εἶχε για νὰ μᾶς φιλέψει ὑπῆρχαν καὶ δυὸ χορταρικά ποῦ τρώγονται ὠμά, οἱ ρόκες καὶ τὸ κάρδαμο. Ρόκες καὶ κάρδαμο πρώτη φορὰ βλέπαμε στὴν 'Αθήνα. Τὸν ρωτήσαμε ποῦ τὰ βρῆκε καὶ μᾶς εἶπε στὴ Λαχαναγορὰ. Καὶ καθὼς ἐπιμέναμε, μᾶς ἐξήγησε ὅτι σηκώθηκε νύχτα πρῶι πρῶι καὶ κατέβηκε στὴ Λαχαναγορὰ νὰ πάρει ρόκες καὶ κάρδαμο ποῦ τὰ

θεωροῦσε παραδοσιακὰ καθαροδευτεριάτικα χορταρικά. Περιττὸ νὰ πῶ ὅτι δὲν ἦταν ἡ ἀνάγκη τῆς φιλοξενίας γιὰ τὴν ὁποία χρειαζόταν νὰ μπεῖ σὲ τέτοιο κόπο. Ἡ φιλοξενία ἀντιμετωπιζόταν, ὅπως καὶ ἔγινε τελικὰ, μὲ ἄλλα ἀποτελεσματικότερα εἶδη πού τὰ βρῖσκε κανεὶς στὴ γειτονιά του. Ἄλλο ἓνα βράδυ, κάνα χρόνο ἀργότερα, μοῦ τηλεφώνησε ἀνήσυχος ὅτι λίγο πρὶν εἶχε παρουσιάσει αἱματουρία. Ἐπειδὴ συνέβηκε ξαφνικὰ καὶ χωρὶς νὰ πονάει, υπέθεσα ὅτι θὰ ἦταν ἀπὸ ἄλατα. Ἀφοῦ τοῦ εἶπα τὴ γνώμη μου, συμφωνήσαμε νὰ πιεῖ ἀπλῶς νερὸ Λουτρακιοῦ, καὶ ἂν τυχὸν θελήσει, νὰ οὐρήσει σ' ἓνα γυάλινο ποτήρι γιὰ νὰ φανεῖ καλύτερα τὸ χρῶμα. Αὐτὰ ὥσπου νὰ κατέβαινα κι ἐγὼ στὸ σπίτι του, πράγμα πού θὰ γινόταν σὲ δυὸ ὥρες. Ὅταν λοιπὸν ἔφτασα στὸ σπίτι του μοῦ ἔδειξε, σχεδὸν μὲ καμάρι, κάπου 7 ποτήρια γεμάτα οὔρα στὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ πρῶτο πρὸς τὸ τελευταῖο ἐλαττωνόταν βαθμιαῖα καὶ πήγαινε νὰ χαθεῖ τὸ αἱματηρὸ χρῶμα. Κι ὅταν ξαφνιασμένος τὸν ρώτησα πότε τὰ γέμισε ὅλα μοῦ εἶπε πὼς ἀμέσως μετὰ τὸ τηλεφώνημα ἀγόρασε δυὸ κιλά νερὸ Λουτρακιοῦ καὶ τὰ 'πιε¹ σὲ σύντομο χρο-

1. Καθὼς εἶναι γνωστὸ τὸ πολὺ νερὸ προκαλεῖ ἔντονη συχνοῦρία.

νικό διάστημα. Τέτοια συμφωνία βέβαια δὲν εἶχαμε κάνει, ἀλλὰ ὅπως εἶπα νωρίτερα οἱ ἀντιδράσεις του ἦταν συχνὰ ἀκραῖες ἢ ἀπόλυτες. Κι οἱ τέτοιες ἀντιδράσεις, πρέπει νὰ σημειώσω τώρα, σταθμίστηκαν ὄχι λίγες φορές ἀπὸ πολλούς, χωρὶς νὰ ἐξαιρῶ τὸν ἑαυτό μου, μὲ τὰ μέτρα τοῦ «μέσου ὄρου», πράγμα πού τὸν ἀδικοῦσε.

Ἐπὶ τὸν τρόπο πού μιλοῦσε, ἀλλὰ καὶ συμπεριφερόταν κάποτε, σχημάτιζε τὴν ἐντύπωση κανεὶς πὼς εἶχε ἓνα κάποιο αἶσθημα ἀνασφάλειας. Ἡ ψυχολογία τοῦ βάρους γιὰ νὰ ἐρμηνέψει τέτοια φαινόμενα ἀνατρέχει συνήθως στὶς παιδικὲς ἐμπειρίες. Βέβαια οἱ ἐμπειρίες τὶς ὁποῖες εἶχε ὁ Ἰωάννου ὅσο ἦταν νέος ἀλλὰ καὶ ἀργότερα μπορεῖ νὰ ἐπαιζαν τὸ ρόλο τους. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως αὐτὸς ζοῦσε ἔντονα τὸ κάθε τι. Περιμένοντας στὴ στάση τοῦ λεωφορείου καὶ παρατηρώντας τὶς φυσιογνωμίες καὶ τὰ φερσίματα ὅσων βρίσκονταν στὴν οὐρὰ ἔφτανε νὰ ζεῖ συναρπαστικὲς στιγμές. Κάποτε διηγήθηκε ὀλόκληρη ἱστορία γιὰ ὅ,τι εἶδε καὶ αἰσθάνθηκε μόλις μπῆκε μέσα σ' ἓνα ὑπεραστικὸ λεωφορεῖο γιὰ νὰ ταξιδέψει. Ἡ ἔνταση μὲ τὴν ὁποία συμμετεῖχε στὰ μικροπράγματα χρωμάτιζε, ὅπως εἶναι φυσικό, ὅλες τὶς ἀντιδράσεις του. Ἐτσι πού οἱ πιθανολογίες του

πάνω στα δυσάρεστα ένδεχόμενα τῆς προσωπικῆς ζωῆς του νὰ φτάνουν κάποτε νὰ τοῦ γίνονται βραχνάδες. Δὲν ἦταν οἱ ἐμπειρίες τῆς νεότητάς του καθοριστικὲς γιὰ τοῦτο ἀλλὰ ἡ ὑπερευαίσθητη ἰδιοσυγκρασία του. Ἀνασφαλεῖς ἀπὸ κάποιες πλευρὲς τουλάχιστο εἴμαστε ὅλοι μας. Ἡ παραδοχὴ ὅμως καὶ ἡ ἔνταση μὲ τὴν ὁποία ζοῦμε τίς ἀνασφάλειές μας διαφέρει ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο. Ὁ Ἰωάννου πιθανολογοῦσε πάνω στὶς ένδεχόμενες ἀρνητικὲς καταστάσεις σὰ νὰ εἶχε νὰ κάνει κιόλας μὲ γεγονότα. Καὶ τότε ἀναζητοῦσε τὰ ὑποθετικὰ ἢ τὰ πραγματικὰ ἀντισταθμίσματα. Τοῦ ἄρесе π.χ. ἡ δημοσιότητα. Ἀλλὰ ὄχι μόνο, γιατί στὴ δημοσιότητα, σὸ νὰ εἶναι εὐρύτερα γνωστός, ἔβλεπε ἕνα μέσο ἄμυνας στὰ διάφορα πιθανὰ δυσάρεστα. Πάντως ὁ πιὸ συνηθισμένος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἔδινε διέξοδο σὲ τέτοιες καταστάσεις ἦταν τὸ διαβρωτικὸ χιούμορ του. Χιούμορ τοῦ ὁποίου οἱ αἰχμὲς δὲ στρέφονταν μονάχα πρὸς τὸν ἔξω κόσμο ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του.

Ἄλλη μιὰ πτυχή τῆς προσωπικότητάς του ἦταν τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶχε τὸ σύμπλεγμα τῆς κοινοτοπίας. Ὑπάρχουν περιστάσεις ποὺ διστάζουμε νὰ ἐκδηλώσουμε τὴν ἀρέσκειά μας γιὰ δεδομένα τὰ ὁποῖα

σύμφωνα με όρισμένα ομαδικά κριτήρια θεωρούνται ξεπερασμένα, αναξιόλογα ή εϋτελή. Δυσκολεύεται, ἄς ποῦμε, νὰ ὁμολογήσει κανεὶς ὅτι βρίσκει ὠραῖο τὸν Ἐθνικὸ Κῆπο καὶ τοῦ ἀρέσει νὰ συχνάζει ἐκεῖ, μιὰ καὶ ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ Κῆπος εἶναι γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ, τὰ ζευγαράκια, τοὺς συνταξιούχους καὶ τοὺς ἐπαρχιωῶτες. Ἄλλοτε πάλι ἡ ἰδέα τοῦ αὐθεντικοῦ ὕλικου ὀρισμένων ἀντικειμένων παίρνει τέτοιες διαστάσεις στὴν κοινὴ ἀντίληψη ὥστε νὰ ταυτίζεται ἡ διακοσμητικὴ ἀξία τους μὲ τὸ ὕλικο τους. Ὑπάρχει δηλαδὴ κάτι σὰν φετιχισμὸς τοῦ αὐθεντικοῦ ὕλικου ποὺ μᾶς κάνει κάποτε νὰ δείχνουμε ἀπαρέσκεια γιὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα μᾶς ἀρέσουν. Ὁ Ἰωάννου σὲ μιὰ παρόμοια περίπτωση, ἀφοῦ βεβαιώθηκε, ὕστερα ἀπὸ σύγκριση μὲ τὸ πρωτότυπο ποὺ δὲν πουλιόταν, πὼς εἶχε νὰ κάνει μὲ τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφο μιᾶς παλαικκῆς λάμπας, τὸ πῆρε φανερὰ ἱκανοποιημένος. Ἐνα περιστατικὸ ἀκόμα. Εἴμασταν μιὰ παρέα ἀπὸ 5 ἄτομα καὶ παρακολουθοῦσαμε, βράδυ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, τὸν Ἐπιτάφιο νὰ κατεβαίνει στὸ Πραγκράτι πρὸς τὸ Ἄλσος. Ἡ φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου ἔπαιζε τὸ «Πένθιμο Ἐμβατήριον» τοῦ Σοπέν, ἐνῶ ἡ γενικὴ ἀτμόσφαιρα ἦταν μᾶλλον ἀμφίθυμη. Τὸ Ἐμβατήριον

θα πρέπει να άρεζε σε όλους αλλά οι τέσσερις μπο-
 ρῶ να πῶ ὅτι ξυνόμασταν μπροστά σ' αὐτὴν τὴν
 κοινοτοπία. Ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς τέσσερις ὁ Ἰωάν-
 νου ἐκδήλωσε τὴ συγκίνησή του καὶ εἶπε πῶς ἤθελε
 ν' ἀκολουθήσουμε τὸν Ἐπιτάφιο. Κάτι ποὺ ἔγινε,
 καθὼς πιστεύω, μὲ κρυφὸ λύσιμο ἀπὸ ὅλους τοὺς
 ὑπόλοιπους. Ὅσο τὸ σύμπλεγμα τῆς κοινοτοπίας
 δὲν τὸν δυνάστευε ἀρνητικά, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυ-
 ρία τῶν προηγούμενων περιστατικῶν, ἄλλο τόσο δὲν
 τὸν δυνάστευε οὔτε θετικά. Λέγοντας ὅτι δὲν τὸν
 δυνάστευε θετικά ἐννοῶ κυρίως ὅτι δὲν ἦταν ἄνθρω-
 πος τῆς κατ' ἐπίφαση πρωτοπορίας. Στὸ λόγο του
 π.χ. δὲν ἔτρεχε νὰ υἰοθετήσῃ ἡχηρὲς λέξεις-ὄρους
 τοῦ συρμοῦ γιὰ νὰ φαίνεται ἐνημερωμένος. Δὲ χρη-
 σιμοποιῶσε στὴν ὁμιλία του παρὰ σπάνια τοὺς διά-
 φορους -ισμοὺς καὶ δὲ χρησιμοποιοῦσε καθόλου λέ-
 ξεις ὅπως συντεταγμένες, παράμετροι, σημαῖνον,
 σημαινόμενο, γραφή, δυναμική, ἐπικεντρώνεται, νο-
 ηματοδότης, δόμηση, κ.λπ. Γιατὶ κι ἐδῶ ὑπάρχει
 κοινοτοπία μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι πρόκειται γιὰ κοινο-
 τοπία τοῦ συρμοῦ.

Στὴν Ἀθήνα εἶχα μείνει περισσότερα χρόνια
 ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἔτσι, λογικά, θα ἔπρεπε νὰ αἰσθάνο-
 μαι περισσότερο «ἰθαγενής», καθόσον μάλιστα εἶχα

έρθει σὲ μικρότερη ἡλικία καὶ ἀσχημάτιστος. Μπορῶ νὰ πῶ ὡστόσο ὅτι γενικὰ δὲν ἐνιωθα νὰ εἶχα ὀργανικούς δεσμούς μὲ τὴν πόλη ὡς ὑπαίθριο τουλάχιστο περιβάλλον. Καὶ δὲν εἶμουν ὁ μόνος γιατί κι ἄλλοι γνωστοί, παρόμοια φερτοὶ ἐδῶ, ἔκαναν λίγο πολὺ τὴν ἴδια διαπίστωση. Μὲ τὸν Ἰωάννου ἐντούτοις συνέβαινε κάτι ἀσυνήθιστο, σχεδὸν ἐκπληκτικό. Ἦταν νὰ τὰ χάνει κανεὶς βλέποντας πόσο γλήγορα δημιουργοῦσε δεσμούς μὲ τοὺς χώρους αὐτῆς τῆς τσιμεντένιας πόλης. Ἀρκεῖ νὰ περνοῦσε μιὰ δυὸ φορές ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος γιὰ νὰ αἰσθάνεται πὼς εἶχε πιά προσωπικὴ σχέση μαζί του. Προτοῦ καλὰ καλὰ κλείσει πενταετία στὴν Ἀθήνα εἶχε ἀφομοιώσει κιόλας ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ τὸ καβαφικὸ ρῆμα, «αἰσθηματοποιήσει» ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ κέντρου της, ἀπὸ τὰ Πατήσια μέχρι τὴν Ἀκρόπολη κι ἀπὸ τὸ Μεταξουργεῖο μέχρι τοὺς Ἀμπελόκητους. Βαδίζοντας στοὺς κεντρικούς δρόμους εἶχε νὰ λέει πράγματα πού ἄλλος θὰ χρειαζόταν πολλαπλάσια χρόνια παραμονῆς στὴν πόλη ἔστω καὶ μόνο γιὰ νὰ ὑποψιαστεῖ τὴν παρουσία τους. Τὸ κυριότερο ὡστόσο δὲν ἦταν ὅτι παρατηροῦσε τὰ πάντα ἀλλὰ ὅτι τὰ ἔκανε κτῆμα τῆς ψυχῆς του. Κι αὐτὸ φαινόταν ἀκόμη καὶ στὸ χρῶμα τῆς φωνῆς του. Καθὼς λ.χ.

ἔλεγε «στὴ Σόλωνος», τὸ ὄνομα τοῦ δρόμου ἠχοῦσε σὰ νὰ ἔβγαине ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες μιᾶς ζωῆς καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν «Ὁδηγὸ» τῆς πόλης. Ἄν ἡ τέτοια ἀφομοίωση τοῦ περιβάλλοντος ἀποτελοῦσε ζήτημα δουλειᾶς θὰ ἔλεγα πὼς ἦταν ἄθλος τῆς ἀκάματης ζωτικότητάς του. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἀναγόταν σὲ κάτι βαθύτερο γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ξέρω νὰ ἔχουμε κατάλληλη λέξη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πολὺ γενική, ἀόριστη καὶ κάπως φθαρμένη λέξη δαιμόνιο.

Μιὰ ἄλλη πτυχή τοῦ χαρακτήρα του ἀποτελοῦσε τὸ πάθος του γιὰ τὶς μαρτυρίες. Μαρτυρίες ἐποχῶν, τόπων, νοοτροπιῶν, κ.λπ. Τοῦ ἄρεσαν οἱ παλιές ἐκδόσεις τῶν βιβλίων, ἰδίως τὰ ἐξώφυλλα, ἐπειδὴ τὰ ἔβλεπε προπάντων σὰν τεκμήρια τοῦ καλαισθητικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς τους. Στὴν ἀπέναντι ἀπὸ τὸ γραφεῖο του βιβλιοθήκη εἶχε μιὰ στίβα ἀπὸ τεύχη ἐνὸς κατοχικοῦ περιοδικοῦ ποὺ κυκλοφοροῦσε στὴ Θεσσαλονίκη ἢ γερμανικὴ ὑπηρεσία προπαγάντας, στὸ ὁποῖο ἀνάμεσα στὰ ξένα ὀνόματα ποὺ ὑπόγραφαν πολλὰ κείμενα ὑπῆρχαν καὶ ἑλληνικά. Τὸ θεωροῦσε σπουδαῖο ἀπόκτημα καὶ λυπόταν ποὺ δὲν εἶχε ὀλόκληρη τὴ σειρά. Τὸ πάθος του γιὰ τέτοιες μαρτυρίες τὸν ὀδηγοῦσε συχνὰ στὰ παλαιοβιβλιοπωλεῖα, προπάντων στὸ Μοναστηράκι, ὅπου ἀνασκά-

λευε τὰ πάντα. Κάποτε μοῦ χάρισε ἓνα παλιὸ βιβλίο τὸ ὁποῖο ἀνακάλυψε σὲ μιὰ τέτοια ἔρευνα. Ποιήματα, δοκίμια, διηγήματα; "Ὁχι. Τὸ βιβλίο περιεῖχε τὰ σχεδιαγράμματα καὶ τοὺς ἐπιτελικοὺς χάρτες πού ἔδειχναν πῶς σχεδιάστηκαν καὶ ἔγιναν οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ μας κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ 1912-13 καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Γιαννίνων.

"Ὅπως εἶναι γνωστό, ἂν καὶ εἴμαστε θνητοὶ ἐνεργοῦμε συνήθως σὰν ἀθάνατοι ἢ τουλάχιστο σὰ νὰ ἔχουμε λευκοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸ μέλλον. "Ὅ,τι δὲν κάνουμε σήμερα τὸ ἀφήνουμε γιὰ αὔριο κι ὅ,τι δὲν κάνουμε αὔριο τὸ ἀφήνουμε γιὰ ἀργότερα. 'Ὁ Ἰωάννου ἀνῆκε στὴ μειονότητα ἐκείνων πού ἔχουν τὸ αἶσθημα τῆς μοναδικότητας τοῦ χρόνου. Κάθε ἀναβολή, κάθε καθυστέρηση ἰσοδυναμοῦσε γι' αὐτὸν μὲ μερικὴ ματαίωση ὀρισμένης ἐνέργειας. "Ἐτσι ὅ,τι μπορούσε νὰ γίνεῖ ἔπρεπε νὰ μπαίνει μπροστὰ τὸ ταχύτερο. Νὰ φωτογραφηθεῖ π.χ. στὸ σπίτι τοῦ Λαπαθιώτη πού ἦταν στὴ γειτονιά του γιὰτὶ ποιὸς ξέρει πόσο θὰ ἔμενε ἀκόμη ὀρθό. Νὰ προλάβει νὰ γράψει γιὰ τὸν Μόδη γιὰτὶ ποιὸς ξέρει ἂν θὰ ἐνδιαφερόταν ἄλλος κανεὶς. Νὰ περάσει νὰ δεῖ τὸν Στρατὴ Δούκα γιὰτὶ ἔχει παραγεράσει. Νὰ μαλώσει με-

ρικούς φίλους του γιατί καθυστεροῦν νὰ γράψουν τὸ δυνάμει ἔργο τους. Νὰ συμβουλέψει ἄλλους πὼς πρέπει νὰ βιαστοῦν ἂν θέλουν νὰ κάνουν οἰκογένεια. Προπάντων ὅμως νὰ βάλει μπροστὰ τὰ μεγάλα σχέδια τῆς δικῆς του δουλειᾶς. Ἦταν ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ σὰ νὰ εἶχε ἐπιδοθεῖ σ' ἕναν ἀγώνα δρόμου μὲ τὸ χρόνο.

Κάτι ποῦ θὰ ἤθελα νὰ πῶ ἀκόμα εἶναι πὼς ἦταν συνεπῆς στὸ λόγο του. Προτοῦ ὑποσχεθεῖ κάτι τὸ στάθμιζε κι ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ τὸ ὑποσχόταν τὸ ἔδενε κόμπο καὶ δὲν τὸ ξεχνοῦσε. Στις μέρες μας κατάντησε νὰ θεωροῦμε τὴ συνέπεια ἰδιότητα τῶν ἀφελῶν. Ὁ Ἰωάννου εἶχε κρατήσῃ μέσα του σὲ ἐξαιρετικὸ βαθμὸ τὸ παιδὶ ποῦ ἦταν ἄλλοτε. Μαζὶ καὶ τὴν ἀφέλεια καὶ τὴν εὐθύτητα. Στὴν ὥριμη ὥστόσο ἡλικία του ἡ συνέπεια γι' αὐτὸν ἀποτελοῦσε ζήτημα ἀκεραιότητος καὶ προβληματισμοῦ.

Ἐλπίζω νὰ ἔδωσα μὲ ὅσα εἶπα μιὰ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ λογοτέχνης τοῦ ὁποίου τιμοῦμε ἀπόψε τὴ μνήμη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δοσμένο ἔργο του, ἄφησε «διὰ ζώσης» τὴν προσωπικότητά του ἀνάμεσά μας. Προσωπικότητα ἀδρῆ καὶ πολὺπτυχη γιὰ τὴν ὁποία

θὰ χρειαστεῖ νὰ μιλήσουν πολλοὶ ἀκόμη. Ὅσοι τὸν
γνώρισαν ἀπὸ κοντὰ σὲ κάτι ὠφελήθηκαν καὶ σί-
γουρα δὲ θὰ τὸ ξεχάσουν.

ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΣΕ ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1988
ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΣΑΜΟΥΑ ΣΑΤΙΝΕ 100 ΓΡ. «ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ»
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΣΤΙΓΜΗ»
(ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 91-93, ΑΘΗΝΑ 114 73)
ΜΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΔΙΜΙΛΙΟΥ ΚΑΛΙΑΚΑΤΣΟΥ

